

HOOFSTUK 8

SAMEVATTENDE GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS

8.1 INLEIDING

Die navorser wou deur hierdie studie 'n bydrae lewer tot die maatskaplike werk hulpbronne binne die skoolopset, maar ook binne die generiese maatskaplike werk waar daar ook 'n behoefte is aan 'n hulpprogram vir die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse wat sosio-emosionele probleme ervaar. In hierdie studie is daar ondersoek ingestel na die gevoelens, ervarings en behoeftes van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse en op grond van inligting bekom, 'n maatskaplikewerkintervensieprogram vir die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse ontwikkel en die impak daarvan op die sosio-emosionele funksionering en akademiese prestasie van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse bepaal.

In hoofstuk een is 'n algemene oriëntasie tot die studie gedoen. 'n Teoretiese raamwerk is daargestel waarbinne die motivering en navorsingsprosedure vir die studie bespreek is. In hoofstuk twee is die gestaltbenadering en verwante konsepte as raamwerk vir maatskaplikewerkintervensie daargestel. Spesifieke leerhindernisse en die invloed daarvan op die adolessente leerder is in hoofstuk drie beskryf. In hoofstuk vier is adolessensie as ontwikkelingsfase holisties benader. Maatskaplikewerkintervensie met behulp van gestaltgroepwerk vorm die fokus van hoofstuk vyf. Hoofstuk ses omskryf die verfynde maatskaplikewerkintervensieprogram met behulp van gestaltgroepwerk, wat ontwerp en getoets tydens hierdie studie. Hoofstuk sewe bevat die empiriese gegewens wat verkry is tydens die ondersoek van die maatskaplikewerkintervensieprogram en die bespreking en interpretering van die data.

In hierdie hoofstuk sal daar samevattende gevolgtrekkings en aanbevelings van hoofstukke een tot sewe gedoen word. Ten slotte sal die doelstelling, doelwitte en hipoteses getoets word.

8.2 HOOFSTUK EEN: ALGEMENE INLEIDING

8.2.1 SAMEVATTENDE GEVOLGTREKKINGS

As inleiding is leerhindernisse en die uitwerking daarvan op die verskillende aspekte van die kind se lewe bespreek. Probleemformulering vir die studie is: daar bestaan nie in Suid-Afrika 'n maatskaplikewerkintervensieprogram vir die adolessent met 'n gemiddelde of bo-gemiddelde intelligensie met spesifieke leerhindernisse nie. Die motivering vir die studie vloei voort uit die probleemformulering. Navorser het tydens supervisie aan maatskaplike

werkers bevind dat 'n relatief groot deel van hul gevallelading uit adolessente met gedragsprobleme bestaan. By nadere ondersoek het dit aan die lig gekom dat hierdie adolessente ook probleme op skool ervaar of akademies swak presteer. Die feit dat daar nie tans 'n maatskaplikewerkintervensieprogram vir die adolessent met 'n gemiddelde of bo-gemiddelde intelligensie bestaan nie, het die basis gevorm vir die motivering tot hierdie studie.

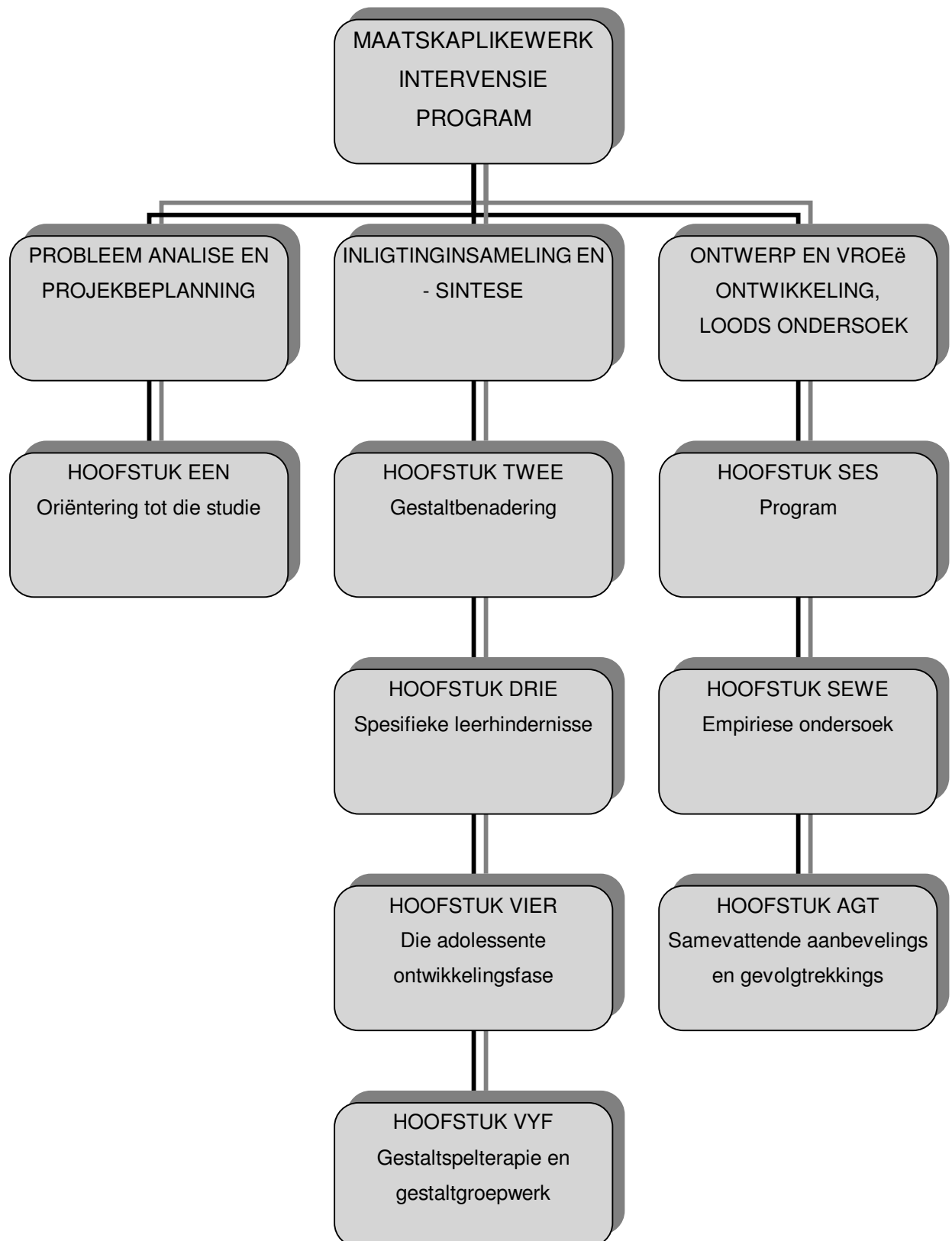
As doelstelling vir die studie is as die ontwikkeling, implementering en evaluering van 'n maatskaplikewerkintervensieprogram wat fokus op die sosio-emosionele behoeftes van die adolessent met spesifieke leerhindernisse, gestel.

Vir hierdie studie is die twee fase model van Creswell gevolg. Vir die kwalitatiewe deel van die studie is 'n vraag geformuleer. Vir die kwantitatiewe deel van die studie is twee hipoteses gestel.

Intervensienavorsing is as 'n soort toegepaste navorsing beskryf. Navorsingstrategie en ontwerp is bespreek waar die fenomenologiese strategie vir die kwalitatiewe deel en die kwasi-eksperimentele 'eengroep voortoets-natoets' ontwerp vir die kwantitatiewe deel gekies is.

Die navorsingsprosedure en werkswyse van die intervensienavorsingsmodel van Thomas en Rothman as fasemodel is as riglyn vir hierdie studie gebruik en die verskeie fases en stappe is bespreek. Fase een: probleemanalise en projekbeplanning; fase twee: insameling van inligting en sintese; fase drie: ontwerp; fase vier: vroeë ontwikkeling en voorondersoek; fase vyf: evaluering en gevorderde ontwikkeling. Dit kan soos volg in figuur 8.1 voorgestel word:

FIGUUR 8.1: SKEMATIESE VOORSTELLING VAN DIE HOOFELEMENTE VAN DIE STUDIE NA AANLEIDING VAN ROTHMAN EN THOMAS SE INTERVENSIENAVORSINGSPROSES (De Vos, 2002:394-418)

Etiese aspekte wat standaard daarstel vir 'n navorsingsprojek is deurgaans in die studie nagestreef. Ingeligte toestemmingsbriewe is van ouers en respondente, sowel as die

organisasie en skool waar die studie gedoen is, bekom. Respondente is nie aan fisiese of psigiese ongemak blootgestel nie. Konfidensialiteit is gehandhaaf en respondente is waar nodig, na afhandeling van die studie vir individuele terapie verwys.

Hoofkonsepte, naamlik die adolessent, spesifieke leerhindernisse en maatskaplikewerk-intervensieprogram is gedefinieër en omskryf.

Daar bestaan 'n behoefte aan 'n maatskaplikewerkintervensieprogram vir die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse. Dit is noodsaaklik vir die holistiese maatskaplikewerkdienslewering aan die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse dat sosio-emosionele aspekte verwant aan spesifieke leerhindernisse, aangespreek word, soos uit die resultate van hierdie studie blyk.

Alhoewel ander benaderings ook vir hierdie studie gebruik kon word, het die navorser besluit op die gestaltbenadering omdat dit die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse as holistiese eenheid binne sy omgewing (gesin, skool) sien. Navorser voel ook dat die gestaltbenadering aanklank vind by haar persoonlikheid as terapeut deurdat dit 'n gemaklike informele terapie is waar klem gelê word op 'n ek-jy-verhouding. Gestaltspelterapietegnieke is ook interessant en daar word ruimte gelaat vir persoonlike inisiatief.

Hierdie studie het daarop gefokus om te voorsien in die behoefte wat daar bestaan binne die generiese maatskaplike werk sowel as binne skool maatskaplike werk aan 'n maatskaplikewerkintervensieprogram vir die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse.

8.3 HOOFSTUK TWEE: GESTALT BENADERING TOT TERAPIE IN MAATSKAPLIKE WERK

8.3.1 SAMEVATTENDE GEVOLGTREKKINGS

Die historiese agtergrond van die gestaltbenadering sowel as omskrywing van begrippe wat verband hou met die gestaltbenadering is omskryf, naamlik gestalt, gestaltbenadering, gestaltterapie, beginsels van gestaltterapie en gestaltspelterapie.

Die beginsels van Gestaltterapie wat behandel is, sluit in ek-jy verhouding, holisme, gestaltformasie, organismiese self-regulasie, kontak, bewustheid, hier-en-nou, onvoltooidhede en polariteite. Hierdie beginsels kan met groot waarde in 'n

maatskaplikewerk- intervensieprogram vir die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse gebruik word.

Die hoofdoel van gestaltterapie is om die individu ten volle in die hier-en-nou te laat lewe deur voortdurend bewus te wees van homself en sy omgewing en sodoende tot 'n geïntegreerde organisme te groei. Die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse moet dus bewus wees van wat hy nou ervaar eerder as wat in die verlede gebeur het. Sodoende kan hy tot 'n geïntegreerde wese groei wat verantwoordelikheid vir sy eie dade aanvaar en volledigheid ervaar.

Drie basiese perspektiewe as grondslag van die gestaltbenadering, is die fenomenologiese perspektief, sisteemteorie en eksistensiële perspektief. Hierdie drie perspektiewe is van besondere waarde as raamwerk waarbinne 'n maatskaplikewerkintervensieprogram vir die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse aangebied word aangesien dit fokus op die belewenis van die adolessent as individu, sowel as die funksionering van die adolessent binne sy omgewing en die voortdurende bewustheid en wisselwerking van sisteme daarbinne.

Die teoretiese fundering van gestaltterapie bestaan uit die volgende konsepte: Holisme, gestaltformasie, homeostase, organismiese self-regulering, die proses van homeostase-gestaltformasie, kontak en kontakgrensversteurings. Die vyf lae van bewustheid of kontakmaking van Perls kon waardevol gebruik word om die vordering van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse deur die program te bepaal.

Die terapeut moet fokus om die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse binne 'n ek-jy-verhouding, waarin aanvaarding 'n belangrike rol speel, en gestaltpeltherapietegniese gebruik word, tot bewustheid van sy onvoltooidhede en behoeftes te lei. Deur kontak met homself en self-verantwoordelik en selfonderhoudend te word, word verandering deur middel van emosionele en kognitiewe selfbegrip te weeg te bring.

Kontak geskied deur 'n proses van kontak en onttrekking in gedurige interaksie met die omgewing. Die wyse waarop kontak gemaak word, is belangrik. Kontak word op die grens tussen die individu en sy omgewing (kontakgrens) gemaak. Uit die groepwerksessies blyk dit dat die volgende kontakgrensversteurings voorgekom het: samevloeiing, introjeksie, projeksie, retrofleksie, egotisme, desensitisasie en defleksie. Hierdie versteurings is aangespreek tydens 'n maatskaplikewerkintervensieprogram met behulp van gestaltgroepwerk met die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse, deurdat

hy bewus gemaak word van die gebruik daarvan in sy lewe en hoe om ander alternatiewe wyses aan te wend ten einde tot integrasie en homeostase te groei.

Vyf lae van doeltreffende kontakmaking is deur Perls beskryf. Dit bestaan uit: valslag, fobiese laag, impasse laag, implosiewe laag en eksplosiewe laag. Die terapeut moet gedurende terapie die kliënt help om deur hierdie lae te beweeg om tot volle bewustheid en kontak van die self, ander en omgewing te kom en verantwoordelikheid vir die eie lewe te aanvaar. Gedurende die groepwerksessies is waargeneem hoe individuele lede sowel as die groep as geheel deur genoemde lae beweeg het en sodoende vordering aangedui het.

Gestaltherapie word beskou as 'n proses waarbinne die volgende plaasvind: die ontwikkeling van 'n ek-jy-verhouding, evaluering en vestiging van kontak, versterking van die adolessent se sin vir die self en selfondersteuning, ondersteuning tot en fasilitering van emosionele uitdrukking, begeleiding tot selfvertroeteling en terminering van terapie.

Die proses van gestalttherapie sowel as die beginsels waarop dit gebaseer is, maak dit 'n ideale wyse om tot die adolessent se leefwêreld toe te tree. Sodoende word die geleentheid daargestel vir projektering van sy voorgrondbehoefte, die hantering daarvan, die vind van 'n oplossing en gebruikmaking van hulpbronne en die versterking van die adolessent se vermoë om verantwoordelikheid vir homself, sy besluite en sy keuses te neem – soos blyk uit die resultate van hierdie studie.

Homeostase behels 'n aanhoudende proses van selfregulering en behoeftebevreëdiging. Onopgeloste situasies kan onvoltooidhede word wat die hier-en-nou se funksionering nadelig beïnvloed.

Polarisering impliseer dat die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse voortdurend net met een kant van teenoorgesteldes gekonfronteer word sodat hulle daarmee identifiseer. In terapie is dit dus nodig om met hierdie adolessente te fokus op polariteite sodat hulle toestemming beleef om ook die teenoorgestelde gevoelens en boodskappe te ervaar en te beleef.

Gestaltgroepwerk met adolessente hou verskeie voordele in deurdat dit 'n veilige omgewing daarstel waar sosiale vaardighede ingeoefen kan word, groeplede voel dat ander hulle ervaringe deel en dit is tyd- en koste effektief.

Gestaltspelterapie kan suksesvol met die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse binne 'n groepsopset benut word, soos blyk uit die resultate van die navorsing wat met kwantitatiewe meting en uit gesprekke met ouers en onderwysers bevestig is.

Dit is moeilik om die adolessent by die maatskaplikewerkintervensie betrek te kry aangesien hulle bang is vir die stigma, baie buitemuurse aktiwiteite het en bang is om hulleself bloot te stel aan terapie.

Vanweë die trauma dinamika elemente wat die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse ervaar, werk dit negatief in op hulle selfpersepsie, besluitnemingsvaardighede en toekomspektief.

Die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse word reeds van jongs af gestigmatiseer en daarom is selfvertroeteling in terapie baie noodsaaklik.

Kontakgrensversteurings ontstaan wanneer die individu nie in staat is om goeie balans tussen homself en sy omgewing te vorm nie. Wanneer die individu dit nodig het om homself te beskerm soos in die geval van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse wat al soveel teleurstellings ervaar het, word kontakgrensversteurings gebruik.

Traumatisering soos wat die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse ervaar veroorsaak swak selfpersepsie, swak besluitnemingsvermoë, intense trauma dinamika en beïnvloed interpersoonlike verhoudinge negatief soos uit die kwalitatiewe en kwantitatiewe navorsingsresultate blyk. Vanweë die pyn en teleurstelling (trauma dinamika) wat leerhindernisse vir die adolessent inhou, word kontak verbreek en bewustheid vermy.

Die aanname van introjekte veroorsaak by die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse 'n gebrek aan spontaneïteit, identiteitsprobleme, innerlike konflik en onvermoë om selfregulerend te wees soos blyk uit die navorsingsresultate.

Vanweë introjekte vind die adolessent met leerhindernisse dit moeilik om egogrense te onderskei tussen wie en wat hy is en wie en wat hy nie is nie en streef dus nie om te wees wat hy bedoel is om te wees nie.

Die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse gebruik projeksie om ander

verantwoordelik te hou vir sy mislukkings. Deur retrofleksie weerhou die adolessent met spesifieke leerhindernisse hom van emosionele bewustheid.

Die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse benut samevloeiing om konflik te vermy. Defleksie in die vorm van weerstand word benut omdat die valse rolle so deel geword het van hierdie adolessent se funksionering dat hy nie die begeerte het om te verander nie (twee seuns wat onttrek het) en bereid is om 'n wanaangepaste toekoms tegemoet te gaan eerder as om verantwoordelikheid vir sy lewe te aanvaar en toekomspektief te ontwikkel.

Die doel van getaltherapie is om die individu te begelei tot verantwoordelikheid, bewustheid en integrasie. Tegnieke waardeur hierdie doel bereik kan word en wat in gestalttherapie aangewend kan word is, is gebruik in die ontwikkeling van die program en kon suksesvol met die respondente benut word.

8.4 HOOFSTUK DRIE: SPESIFIEKE LEERHINDERNISSE

8.4.1 SAMEVATTENDE GEVOLGTREKKINGS

Die uniekheid van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse moet te alle tye beklemtoon word.

Uit die bespreking van terminologie en definisies van leerhindernisse blyk dit dat daar nie algemene ooreenstemming onder kenners bestaan oor wat presies as leerhindernisse en die oorsake daarvan gesien kan word nie. Daar is verskeie terme en definisies vir leerhindernisse, wat voortdurend verander en aangepas word sodat daar tans 'n gebrek aan ooreenstemming ten opsigte van die gebruik van die term leerhindernisse bestaan op nasionale en internasionale gebied.

Vanuit die historiese agtergrond kan afgelei word dat die mediese model vir leerhindernisse as die belangrikste geag word. In hierdie hoofstuk word die etiologie, indeling en klassifikasie van leerhindernisse eerstens na aanleiding van die mediese model bespreek. Moontlike intrinsieke oorsake blyk te wees: beserings van die brein en sentrale senuweestelsel, pre-natale faktore, per-natale faktore en post-natale faktore, genetiese faktore, ander biochemiese abnormaliteite en unieke ontwikkelingstempo. Ekstrinsieke faktore of sosio-kulturele faktore asook psigo-ontwikkelingsfaktore is ook as moontlike oorsake van leerhindernisse bespreek.

Leerhindernisse word verdeel in spesifieke kategorieë wat elkeen 'n wye reeks probleme vanaf slegs waarneembare tot uikers ernstige probleme insluit. Elke individu se leerprobleem sal meestal geneig wees om in 'n kombinasie van oorvleulende kategorieë beskryf te word.

'n Indeling en klassifikasie van leerhindernisse is gemaak naamlik ontwikkelings- en akademiese leerhindernisse. Persepsuele prosesse, enkoderingsprosesse, abstraksie onvermoë, kognisie proses, aandag- en konsentrasieproses, geheue prosesse, twyfelagtige neurologiese simptome, spraak- en gehoorafwykings, sosiale vaardighede en affektiewe veranderlikes is bespreek. Maatskaplikewerkintervensie sal hoofsaaklik afgestem wees op die ekstrinsieke faktore en in besonder sosio-emosionele aspekte.

Die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse se houding teenoor homself en wel sy selfbeeld, selfwaarde, motivering en sosiale aspekte.

Die invloed wat spesifieke leerhindernisse en swak akademiese prestasie op die sosio-emosionele funksionering van die adolessent het, is van besondere belang vir die maatskaplike werker. Hierdie aspekte is as volg: positiewe funksioneringselemente, besluitnemingsvermoë, interpersoonlike verhoudings, selfpersepsie en trauma dinamika.

Die tipes leerstyle en die implikasie daarvan vir terapie is belangrik omdat die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse as unieke individu sy eie leerstyl het en die maatskaplike werker dit in ag moet neem tydens maatskaplikewerkintervensie.

Vir die doel van hierdie studie is respondente nie formeel gediagnoseer met 'n leerhindernis nie. Die adolessente beskik oor 'n gemiddelde of bo-gemiddelde intelligensie, maar is na die maatskaplike werker verwys as gevolg van swak akademiese prestasie gepaardgaande met sosio-emosionele probleme.

Dit is belangrik dat diegene wie betrokke is by die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse bewus moet wees van watter faktore verantwoordelik mag wees vir die probleem en wat die onderlinge verband tussen die faktore kan wees asook die invloed van leerhindernisse en swak akademiese prestasie op die algemene funksionering van die adolessent om sodoende die terapie op genoemde aspekte te fokus.

Dit is moeilik om die impak van leerhindernisse op die adolessent vas te stel. Die redes vir adolessente se leerhindernisse is baie en varieer grootliks. Dit is dikwels moeilik om vas

te stel of 'n sekere faktor, 'n oorsaak of 'n gevolg van die probleem is. Indien 'n adolessent leer-, emosionele- en gedragsprobleme openbaar is dit moeilik om vas te stel of die emosionele probleme die oorsaak of die gevolg van die probleem is. Dit is egter duidelik dat daar 'n onderlinge verband tussen dit bestaan en dat die een die ander vererger. Aangesien die maatskaplike werker nie mag diagnoseer nie is 'n mediese ondersoek dikwels ter aanvang nodig om die fisiese aspekte te bepaal. Interdissiplinêre spanwerk is ook uiters belangrik en die onderwyser, maatskaplike werker, ouer, mediese dokter en die arbeidsterapeut moet as 'n span saamwerk ten einde effektiewe dienslewering te verseker.

Alhoewel leerhindernisse al tydens die voorskoolse jare identifiseer kan word, betree die kind die skool gedurende die middelkinderjare, en is dit die tyd wanneer besondere klem op leerhindernisse geplaas word. Gedurende die middelkinderjare moet die kind die basiese akademiese vaardighede van lees, skryf en reken bemeester. Kinders word dikwels om verskeie redes nie suksesvol gehelp nie en dit lei daartoe dat adolessente leerhindernisse ervaar. Dit gebeur veral in plattelandse gebiede dat spesialiste wat na aanleiding van die mediese model kan diagnoseer nie beskikbaar is nie. Dit is ook duur en ouers stel dikwels nie genoeg belang om toepaslike hulp te bekom nie.

Die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse is dikwels van gemiddelde tot bo-gemiddelde intelligensie. Meeste adolessente leerders met spesifieke leerhindernisse ervaar skool as baie moeilik. Omdat die samelewing baie klem plaas op prestasie op skool, beskou adolessente leerders met spesifieke leerhindernisse hulself as dom, hierdie versteuring van selfpersepsie wat 'n introjeksie is, moet dus tydens terapie hanteer word.

Onderwysers en ouers sal dikwels ontken dat die adolessent 'n leerhindernis het, maar die adolessent daarvan beskuldig dat hy lui of ongemotiveerd is of onwillig om te probeer terwyl hy in werklikheid sy beste probeer. Om hierdie rede sal baie adolessente leerders met spesifieke leerhindernisse hul probleem so lank as moontlik verbloem – dikwels tot in die hoërskool jare - vanweë die vrees om anders behandel te word. Sommige is net te skaam om hulp te vra. Behalwe vir sosio-emosionele probleme wat as gevolg hiervan ontstaan, kom vroeë skoolverlating ook voor en dit veroorsaak weer 'n bese kringloop.

8.5 HOOFSTUK VIER: ADOLESSENSIE AS ONTWIKKELINGSFASE

8.5.1 SAMEVATTENDE GEVOLGTREKKINGS

Adolesensie is 'n periode tussen die kinderjare en volwassenheid. Die fokus is op die holistiese ontwikkeling van die adolessent: liggaamlike-, kognitiewe-, sosiale-, religieuse-,

normatiewe-, morele-, persoonlikheids- en konatiewe ontwikkeling en die implikasies van hierdie ontwikkeling op die ontwikkeling en implementering van 'n maatskaplikewerk-intervensieprogram.

Adolessensie kan op verskillende manier gedefinieer word. Dit is die stadium waarin jongmense nie meer kinders is nie, maar nog nie volwasse genoeg is om soos volwassenes behandel te word nie. Dit begin wanneer die jongmens puberteit of die tyd van geslagsrypheid binnegaan, ongeveer op twaalfjarige ouderdom, dit duur dan voort totdat fisiese, geestes-, sosiale en emosionele volwassenheid bereik is, teen die ouderdom van ongeveer een-en-twintig jaar. Die sekondêre skooljare kan dus as die adolessente jare beskou word, en word gekenmerk deur verandering in elke ontwikkelingsfaset.

Adolessensie is 'n tydperk waarin die adolessent 'n herevaluering van homself maak, nuwe aspekte van homself ontdek, sy selfbeeld aanpas en na vore kom met 'n nuwe besef van sy identiteit. Die basiese ontwikkelingstaak gedurende hierdie fase is dan ook die ontwikkeling van 'n eie identiteit en ander take vloei daaruit voort. Die adolessent moet tydens hierdie fase geslagsryp word, emosionele onafhanklikheid van sy ouers verwerf, nuwe en hegte verhoudinge met sy portuurs van beide geslagte sluit en geloofsoortuiging hersien. Spesifieke leerhindernisse beïnvloed al hierdie ontwikkelingstake negatief en dit is dus uiters noodsaaklik dat aandag daaraan gewy word in 'n maatskaplikewerkintervensie-program.

Adolessensie kan hoofsaaklik in vier subfases verdeel word naamlik: pre-adolessensie; vroeë adolessensie (11-14jaar); middel-adolessensie (14-18 jaar); laat adolessensie (18-21 jaar).

Daar bestaan verskeie ontwikkelingsteorieë ten opsigte van adolessensie. Faktore wat 'n rol speel en deur navorsers erken word is onder andere, biogenetiese aspekte, psigiese aspekte, sosio-psigologiese aspekte, sosiale aspekte, kulturele aspekte, genetiese, persoonlike en religieuse aspekte. Die invloed van spesifieke leerhindernisse op hierdie aspekte moet deur die maatskaplike werker in ag geneem word tydens die implementering van 'n intervensieprogram.

Adolessensie word gekenmerk deur vinnige en omvattende liggaamlike groei en die ontwikkeling van seksuele rypheid. Op psigiese gebied is die vorming van 'n realistiese selfbeeld uiters belangrik aangesien dit 'n invloed op sy gedrag uitoefen en ook oor hoe hy oor homself voel.

Gedurende hierdie tydperk beweeg die adolessent emosioneel weg van sy gesin en word die sentrale rol wat deur die gesin vervul is, in 'n groot mate deur die portuurgroep vervang. Sy persoonlikheidsontwikkeling word ook in 'n groot mate bepaal deur sy omgang met sy portuurgroep en hul aanvaarding van hom. Sosiale aanvaarding is uiters belangrik vir die adolessent want hy vrees eensaamheid wat vir hom die simbool van uitsluiting of verwerping is. Die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse word juis deur sy maats verwerp en die gevoelens moet aangespreek word tydens die implementering van 'n maatskaplikewerkintervensieprogram. Die belangrike rol wat portuurs in die lewe van die adolessent speel, bring mee dat gestaltgroepwerk 'n ideale metode is om sosio-emosionele aspekte van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse aan te spreek.

Kognitief is die adolessent besig om die vermoë te ontwikkel om abstrak te dink en beweeg sodoende van die konkrete na 'n begrip van die geestelike; emosioneel hunker hy na beheer en stabiliteit en verlang hy na sekuriteit in die toekoms. Gedurende adolessensie ontwikkel die adolessent die vermoë tot abstrakte denke. Die tydperk van adolessente kognitiewe ontwikkeling (11-15 jaar) staan bekend as die tyd van formele werkinge soos deur Piaget ontwikkel. Formele denke is buigsaam en doeltreffend en kan komplekse en hoogsabstrakte probleme deur middel van redenering hanteer. Hierdie vermoë tot abstrakte denke moet in besonder aangewend en benut word tydens die maatskaplikewerkintervensieprogram vir die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse.

Tydens adolessensie is die vorming van 'n identiteit en die gevolglike wegbeweeg van die gesin na die portuurgroep van besondere belang en dit is uiters belangrik om in ag te neem tydens die intervensieprogram vir die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse. Die vorming van die selfbeeld asook die terapeutiese implikasies ten opsigte van die adolessent se totale ontwikkeling moet in ag geneem word tydens die ontwikkeling en implementering van 'n intervensieprogram vir die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse. Dit is ook belangrik om die invloed van leerhindernisse op die normale ontwikkeling te verstaan en daarvoor voorsiening te maak in die intervensieprogram.

8.6 HOOFSTUK VYF: MAATSKAPLIKEWERKINTERVENSIIE MET BEHULP VAN GESTALTSPELTERAPIE MET DIE ADOLESSENTE LEERDER MET SPESIFIEKE LEERHINDERNISSE

8.6.1 SAMEVATTENDE GEVOLGTREKKINGS

In hierdie hoofstuk is spel, doelwitspel, ontwikkelingspel en die waarde van speltherapie

bespreek. Die adolessent word binne die gestaltbenadering gehelp om die negatiewe impak wat spesifieke leerhindernisse op sy optimale ontwikkeling en funksionering kan hê, te beperk. Die adolessent kan deur speltherapie gehelp word om hierdie invloede en emosies te identifiseer, te hanteer en hy kan bemagtig word om die eise en uitdagings in sy alledaagse lewe te bemeester.

Die speltherapieprogram wat vir hierdie studie ontwikkel is, benut die gestaltbegrippe holisme, homeostase, bewustheid, beheer en verantwoordelikeheid om sy doelstelling te bereik. Die doel van hierdie intervensieprogram is om die adolessent met spesifieke leerhindernisse in sy holistiese ontwikkeling te ondersteun en hom te help om die negatiewe invloed tot die minimum te beperk en beheer daarvoor te neem.

Deur die benutting van verskeie speltherapie mediums en tegnieke word die adolessent in staat gestel om op 'n veilige manier sy voorgrondbehoefte te projekteer. Hy kry geleentheid om deur sowel skeppende spel as gedramatiseerde spel 'n situasie uit te beeld, verhoogde bewustheid daarvan te bereik en tot die besef te kom dat dit sy eie behoeftes en probleme konkreet voorstel.

Verdere terapeutiese intervensie wat na projeksie benut word om die adolessent te help om sy geprojekteerde voorgrondbehoefte te hanteer en 'n oplossing vir die vervulling daarvan te vind, kan in verskeie stappe verdeel word. Die adolessent word eerstens begelei om bewustheid van sy emosies te bereik, dit uit te druk en te hanteer. Hierna word die realiteit van die probleem aangespreek deur die adolessent te help om die realiteit van die situasie te aanvaar, beheer daarvoor te neem deur keuses te maak, en sy verantwoordelikheid om hierdie keuses deur te voer, te versterk. Daar word aan die adolessent geleentheid gebied om met hierdie nuwe gedrag te eksperimenteer en indien ontoepaslike gedrag hierna voortduur, word die adolessent daarmee gekonfronteer.

Laastens word op selfvertroeteling en bemagtiging gefokus, waar die adolessent begelei word om in homself sterk genoeg te word om tot verantwoordelike behoeftebevrediging en selfsteun oor te gaan. Dit is belangrik om te onthou dat die adolessent se self gebou moet word sodat hy hierdie strategieë en hulpbronne kan benut. Nadat die adolessent bemagtig is, kan terminering plaasvind.

Die adolessent se interne proses soos wat terapie vorder en spesifieke hantering van die proses van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse word ten slotte bespreek.

Die verskillende gestaltpeltherapie tegnieke maak dit vir die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse moontlik om tot bewustheid en kontak met die self en omgewing te kom, voorgrondbehoefte te projekteer, dit aan te spreek, toepaslike gedrag te ontwikkel en verantwoordelikheid vir sy gedrag te aanvaar.

Die gestaltgroepseltherapie opset verskaf aan die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse geleentheid om te ervaar dat andere ook dieselfde probleme het en die groepsdinamika tesame met toepaslike tegnieke en aktiwiteite kan bydra tot gevoelsontlading en verhoogde sosio-emosionele funksionering.

8.7 HOOFSTUK SES: MAATSKAPLIKE GROEPWERK VANUIT DIE GESTALT BENADERING

8.7.1 SAMEVATTENDE GEVOLGTREKKINGS

In hierdie hoofstuk is die verfynde intervensieprogram wat ontwerp is vir die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse volledig weergegee. Dit is ontwikkel na aanleiding van inligting verkry vanuit die literatuur, gesprekke met kenners en twee fokusgroepbesprekings.

Aangesien gestaltgroepseltherapie ideaal is vir die adolessent en dit hom geleentheid bied om binne die veilige opset van die groep sy sosiale vaardighede in te oefen is dit die metode wat vir die maatskaplikewerkintervensieprogram in hierdie studie gekies is. Ter aanvang van hierdie hoofstuk is groepwerk bespreek om die nodige agtergrond te verskaf.

Gedurende hierdie studie is daar gebruik gemaak van 'n gekombineerde groepwerk model waar daar gefokus word op interaksie tussen respondente sowel as een-tot-een werk.

Die intervensieprogram bestaan uit tien groepwerksessies wat twee keer per week aangebied is en ongeveer een en 'n half uur elk geduur het. Tydens die eerste groepwerksessie is 'n voortoets toegepas en tydens die laaste groepwerksessie 'n natoets. Na die eerste groepwerksessie is individuele sessies met al die respondente gehou waar die resultate van die voortoets bespreek is. Tussen die eerste en laaste groepwerksessies is agt groepwerksessies gehou waartydens gestaltpeltherapie tegnieke gebruik is.

Die temas van die tien groepwerksessies was: Voortoets; kenmekaar; emosies en beweging; spanwerk; 'ek'; binne en buite ; woede; my verlede, hede en toekoms; wie is ek?; Tot siens - Natoets.

Doelstellings en doelwitte vir elke sessie is gestel en toepaslike getaltpeltherapie tegnieke en –media is gebruik ten einde die respondente tot kontak met hulself en hul omgewing te bring sodat hulle voorgrondbehoefte kon projekteer en dit aangespreek kon word. Hulle is daarna begelei tot nuwe hanteringswyses en die implementering daarvan in hulle alledaagse bestaan.

Die kernaspekte van sosio-emosionele funksionering wat aangespreek is, is:

POSITIEWE KONSTRUKTE

- **Positiewe funksioneringselemente** (sluit in deursettingsvermoë, tevredenheid en toekomspektief).
- **Verhoudings** (sluit in verhouding met vriende, ma, ma, stiefma [ook plek van veiligheidsma], stiefpa [ook plek van veiligheidspa] en gesinsverhoudinge).
- **Besluitnemingsvermoë** (sluit in onafhanklikheid en verantwoordelikheid).

NEGATIEWE KONSTRUKTE

- **Selfpersepsie** (sluit in angstigheid, skuldgevoelens, gebrek aan selfwaarde, isolasie, verantwoordelik vir ander en gebrek aan selfgeldig).
- **Trauma dinamika** (sluit in geheueverlies, frustrasie, hulpeloosheid, houding teenoor volwassenes, wantroue, stigma, liggaamsbeeld, persoonlike grense, skoolprobleme, alkoholgebruik en dwelmgebruik).

Bogenoemde sosio-emosionele aspekte is in besonder aangespreek tydens die intervensieprogram aangesien dit die doel van die studie was.

Die intervensieprogram wat tydens hierdie studie ontwikkel is, kan 'n bydrae lewer tot die maatskaplike werk praktyk, binne en buite skoolverband.

Doelstellings en doelwitte vir die terapeutiese sessies is suksesvol bereik tydens die intervensieprogram soos uit die navorsingsresultate blyk.

Leemtes is in die studie waargeneem en dit is in hoofstuk een bespreek, onder andere die beskikbaarheid van respondente en die betrokkenheid van adolessente as gevolg van stigma gekoppel aan leerhindernisse.

8.8 HOOFSTUK SEWE: EMPIRIESE GEGEWENS

8.8.1 SAMEVATTENDE GEVOLGTREKKINGS

In hierdie hoofstuk is die insameling van kwalitatiewe data en die aanwending daarvan in die ontwikkeling en implementering van 'n intervensieprogram en die kwantitatiewe meting van die invloed van die intervensieprogram op die sosio-emosionele aspekte van die respondente, beskryf.

Vir die kwalitatiewe deel van die studie is die volgende vraag gestel: Wat is die ervarings, gevoelens en behoeftes van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse? Twee fokusgroepbesprekings is gehou om hierdie inligting te bekom. Die inligting is dus ingesamel en aangewend as basis vir die ontwikkeling van 'n intervensieprogram.

In die kwalitatiewe bespreking ten opsigte van die fenomenologiese inligting bekom tydens twee fokusgroepbesprekings, is die inligting bespreek onder temas, sub-temas en kategorieë. Die drie hooftemas wat bespreek is, is aspekte wat akademiese prestasie beïnvloed /deur akademiese prestasie beïnvloed word; hantering van aspekte wat akademiese prestasie beïnvloed; en die gevoelens, ervarings en behoeftes van adolessente leerders met spesifieke leerhindernisse.

Dit blyk uit die kwalitatiewe data dat adolessente leerders met spesifieke leerhindernisse beleef dat probleme by die huis hulle akademiese prestasie beïnvloed. Verhoudings met ouers, onderwysers en maats word ook deur hul akademiese prestasie beïnvloed. Angstigheid bring verswakke akademiese prestasie mee. Respondente is van mening dat hul toekomstige beroepskeuse deur hul swak akademiese prestasie bepaal word.

Respondente hanteer die impak van swak akademiese prestasie en die gepaardgaande sosio-emosionele probleme verskillend. Een respondent is van mening dat sy nie daaroor kan praat nie, die ander respondente is van mening dat hulle met iemand wat hulle vertrou daaroor sal kan praat en dat hulle self verantwoordelikheid moet aanvaar vir hoe hulle dit hanteer.

Gevoelens, ervarings en behoeftes van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse na aanleiding van hierdie studie, kan soos volg weergegee word: gevoelens van verwerping, isolasie, depressie, eensaamheid, swak selfbeeld, minderwaardigheidsgevoel, gebrek aan selfwaarde, gebrek aan motivering, moedeloosheid, teleurstelling, gebrek aan deursettingsvermoë, gebrek aan vertroue, dom en vrees. Al

genoemde gevoelens, ervarings en behoeftes is deur die literatuur bevestig.

Aangesien die fokusgroepbesprekings ten doel het om 'n doelbewuste bespreking rondom 'n spesifieke onderwerp te voer om sodoende data in te samel blyk dit die gepaste metode te wees om data in te samel tydens die kwalitatiewe fase van hierdie studie.

Inligting ingesamel uit die fokusgroepbesprekings is gebruik om 'n intervensieprogram te ontwikkel en te implementeer.

Vir die kwantitatiewe deel van die studie is twee hipoteses gestel:

- Indien die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse aan 'n maatskaplikewerk-intervensieprogram onderwerp word, behoort sy sosio-emosionele funksionering te verbeter.
- Indien die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse aan 'n maatskaplikewerk-intervensieprogram onderwerp word, behoort sy akademiese prestasie te verbeter.

'n Maatskaplikewerkintervensieprogram met behulp van gestaltgroepwerk is ontwikkel en toegepas en resultate het hierdie twee hipoteses ondersteun.

Die kwantitatiewe fase bestaan uit die speltherapie program in die vorm van gestaltgroepwerk toegepas en die prosedure en inligting is bespreek in die vorm van groepwerksessies met doelstellings, doelwitte en die verloop van die sessies. Daarna is die evaluering van die individuele groeplede in die vorm van grafieke en tabelle weergegee en die kontakversteurings en vordering deur die lae van Perls sowel as sosio-emosionele aspekte bespreek.

Kwantitatiewe data is verkry deur die voltooiing van 'n gestandaardiseerde meetinstrument waarin die sosio-emosionele aspekte gemeet is en die data is in tabelle weergegee en daarna vergelyk en bespreek. Eerstens is die meisie-groep se inligting bespreek en daarna die seunsgroep. 'n Vergelyking tussen die meisies- en seunsgroepe is ook in die vorm van 'n tabel weergegee. Die gevolgtrekking kon gemaak word dat die intervensieprogram wel 'n verbetering in die algemene sosio-emosionele funksionering van adolessente leerders met spesifieke leerhindernisse meegebring het.

Uit die kwantitatiewe data kan die volgende gevolgtrekkings gemaak word:

Wanneer die seuns groep met die meisies groep vergelyk word blyk dit dat daar 'n totale toename van die positiewe kernaspekte van 30% by die meisiesgroep was, en 81% by die seunsgroep. Dit blyk dus dat die seuns 'n groter verbetering ten opsigte van sosio-emosionele aspekte ervaar het as die meisies as gevolg van die intervensieprogram.

Ten opsigte van die negatiewe konstrakte blyk dit dat die meisies 'n totaal van 33% toename in die negatiewe konstrakte ervaar het en die seunsgroep 'n totale afname van 310%. Die afleiding kan dus gemaak word dat die seuns besonder baat gevind het by die intervensieprogram en dat die negatiewe konstrakte beduidend verminder het, terwyl daar by die meisies 'n totale toename van negatiewe konstrakte was. Op individuele vlak was daar egter 'n afname in afsonderlike negatiewe konstrakte by die meisies ook.

Ten opsigte van die gesamentlik meisies en seuns respondente blyk dit dat daar 'n verbetering in die positiewe funksioneringselemente van die groep was van 8% (vanaf 50% tot 58%). Besluitnemingsvermoë het verbeter met 7% (vanaf 51% tot 58%). Verhoudings het 'n afname getoon van 2% (vanaf 72% tot 70%). Opvallend is die toename in tevredenheid (11%) en toekomspektief (11%). Die gevolgtrekking kan gemaak word dat alhoewel daar 'n onbeduidende afname in deursettingsvermoë (1%) en verhoudings (2%) is, daar 'n algemene toename in die algemene positiewe funksionering van die respondente plaasgevind het as gevolg van die intervensieprogram, en veral ten opsigte van die respondente se algemene tevredenheid en toekomspektief.

Ten opsigte van die negatiewe konstrakte blyk dit dat daar 'n verbetering in die respondente se selfpersepsie was van 3% (vanaf 44% tot 41%) met 'n beduidende verbetering in die sub-skale van skuldgevoelens (9%) en gebrek aan selfwaarde (16%). Hulle skuldgevoelens ten opsigte van aangeleenthede het dus afgeneem en hulle selfwaarde het merkwaardig toegeneem. Ten opsigte van trauma dinamika kan opgemerk word dat daar 'n verbetering was van 4% (vanaf 36% tot 32%). Noemenswaardige verbeterings ten opsigte van sub-skale in hierdie afdeling is frustrasie (7%), houding teenoor volwassenes (9%), wantroue (9%) en skoolprobleme (9%).

Wanneer die resultate van die groep tydens die voortoets en die natoets vergelyk word, kan die afleiding gemaak word dat alhoewel daar 'n afname in sommige sub-skale was, daar oor die algemeen 'n verbetering was ten opsigte van sosio-emosionele funksioneringsaspekte vanaf die voortoets tot die natoets as gevolg van die implementering van die intervensieprogram. Die beste positiewe verandering het ten opsigte van tevredenheid (11%) en toekomspektief plaasgevind (11%).

Laastens is die invloed van die intervensieprogram op die akademiese prestasie van die respondente bespreek. Die gevolgtrekking is gemaak, dat alhoewel daar nie by alle respondente verbetering op akademiese gebied plaasgevind het nie, die program wel 'n algemene verbetering ten opsigte van die akademiese prestasie teweeg gebring het.

Bevindinge is in beide fases met literatuur vergelyk en geïntegreer.

Die gevolgtrekking kan gemaak word dat die een groep, voortoets-natoets 'n gepaste metode was om die empiriese deel van die studie uit te voer.

8.8.2 AANBEVELINGS NA AANLEIDING VAN HIERDIE NAVORSING

• MIKROVLAK

'n Maatskaplikewerkintervensieprogram met behulp van gestaltgroepwerk vir die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse behoort sterk oorweeg te word in plaaslike hoërskole aangesien dit fokus op die sosio-emosionele probleme van die adolessent en ook die sosiale behoeftes in 'n groep aanspreek. Dit sal ook toepaslik wees ten opsigte van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse in skole wat spesialiseer in kinders met leerhindernisse.

Die basiese beginsels en doelstellings van gestaltspelterapie maak dit 'n toepaslike terapie vir die adolessent en dit word aanbeveel dat die maatskaplikewerkintervensieprogram bekend gestel word aan organisasies en skole wat dienste lewer ten opsigte van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse binne en buite skoolverband sowel as plaaslike voorheen benadeelde skole.

Op plaaslike vlak word aanbeveel dat die intervensieprogram gebruik word deur maatskaplike werkers in nie-regerings organisasies sowel as skool maatskaplike werkers ten opsigte van adolessente leerders met spesifieke leerhindernisse.

Dit word verder aanbeveel dat die intervensieprogram vir adolessente leerders met spesifieke leerhindernisse ten opsigte van meisies, seuns en gemengde groepe aangewend word.

Dit word ook aanbeveel dat hierdie intervensieprogram aangewend word vir adolessente wat sosio-emosionele probleme ervaar en nie noodwendig leerhindernisse nie, aangesien

dit bewys is dat daar 'n verbetering ten opsigte van sosio-emosionele funksionering plaasgevind het as gevolg van die intervensieprogram.

Die program kan by plaaslike skole as 'n voorkomingsmaatreël teen sosio-emosionele wanfunksionering geïmplementeer word.

Die stigting van forums by plaaslike skole waar gevalle van adolessente leerders met spesifieke leerhindernisse deur 'n multi-dissiplinêre span bespreek kan word, word aanbeveel. In besonder die gevalle van leerders wat druipe kan op so 'n forum bespreek word, waar 'n behandelingsplan dan saamgestel en uitgevoer kan word. Spanlede kan bestaan uit die maatskaplike werker, onderwyser, ouers, adolessent, arbeidsterapeut en ander rolspelers soos benodig.

- **MESSOVLAK**

Dit word aanbeveel dat die intervensieprogram aan die Department van Onderwys en Departement van Maatskaplike Ontwikkeling op Provinsiale vlak bekend gestel word vir gebruik deur generiese- en skool maatskaplike werkers, en dat die onderskeie departemente befondsing beskikbaar stel vir die implementering daarvan.

Dit word aanbeveel dat die intervensieprogram bekend gestel word aan gesinsorgorganisasies op provinsiale vlak vir aanwending deur maatskaplike werkers.

- **MAKROVLAK**

Dit word aanbeveel dat die intervensieprogram bekend gestel word aan die Nasionale Departement van Onderwys vir gebruik in skole op Nasionale, Provinsiale, Streeks en sub-streek vlakke ten opsigte van adolessente leerders met spesifieke leerhindernisse.

Bekendstelling aan die Departement van Maatskaplike Ontwikkeling word ook aanbeveel sodat dit deur maatskaplike werkers aangewend kan word binne hulle werksopset met adolessente wat leerhindernisse ondervind, beide in stedelike en landelike gebiede.

- **PROGRAM SELF**

Hierdie intervensieprogram moet verkieslik tydens skoolure aangebied word tydens 'n lewensoriënterings of soortgelyke periode aangesien die baie buitemuurse aktiwiteite dit soms moeilik vir adolessente maak om so 'n program na skool by te woon. Vervoer op die platteland na skool is ook dikwels 'n probleem. Dit moet egter 'n naam gegee word wat nie stigmatisering vir die adolessent meebring nie.

Tydens die implementering van die gestaltgroepwerkprogram aan die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse word dit aanbeveel dat die belangrikste ontwikkelingsaspekte, naamlik die van 'n eie identiteit en belangrikheid van die portuurgroep in ag geneem word om sosio-emosionele aspekte aan te spreek.

Die intervensieprogram word slegs as riglyn gestel en tegnieke en aktiwiteite moet aangepas word volgens die vlak van respondente en spesifieke sosio-emosionele probleme wat ervaar mag word. Dit word aanbeveel dat die bou van 'n positiewe selfbeeld, selfondersteuning en selfwaarde besondere aandag geniet tydens dienslewering aan die adolessent.

Dit word aanbeveel dat indien dit nodig blyk te wees tydens die implementering van die program, ekstra sessies bygevoeg word, veral waar die adolessente gebruik van kontakgrensversteurings om diepgaande trauma te hanteer en bewustheid dus op 'n langdurige basis onderdruk word.

Dit word aanbeveel dat individuele sessies gelyklopend met die groepwerkprogram aangebied word ten einde aangeleenthede aan te spreek wat die adolessente nie in groepsverband wil openbaar nie, of wat te bedreigend is om in 'n groep te hanteer.

Die belangrike persone in die omgewing van die adolessent moet betrek word by 'n intervensieprogram sodat die totale sisteem van die adolessent betrokke kan wees by hulpverlening. 'n Multi-dissiplinêre benadering word dus aanbeveel ten einde al die funksioneringsareas van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse aan te spreek.

Die ontwikkeling en implementering van ouerbemagtigingsprogramme vir ouers om die kind se situasie beter te verstaan, word aanbeveel.

- **SAMEWERKING TUSSEN DEPARTEMENT VAN ONDERWYS EN DEPARTEMENT VAN MAATSKAPLIKE DIENSTE**

Ten einde die intervensieprogram suksesvol by skole te implementeer word aanbeveel dat daar noue samewerking tussen die Departement van Onderwys en die Departement van Maatskaplike Dienste sal wees en dat strategiese beplanning ten opsigte van die implementering van die program sal geskied. Die ontwikkeling van die nodige strukture ten einde implementering moontlik te maak word ook aanbeveel.

Dit word aanbeveel dat die Departement van Onderwys die befondsing van en die aanstelling van maatskaplike werkers by skole in alle provinsies sal bespoedig om sodoende sosio-emosionele funksionering van kinders met probleme, en in besonder die adolessente leerder met spesifieke hindernisse, te bevorder. Sodoende kan aandag ook aan die voorkoming van sosio-emosionele probleme gegee word.

- **OPLEIDING**

Dit word aanbeveel dat die maatskaplike werker wat terapeutiese dienste lewer aan die adolessent, kennis dra van leerhindernisse, die etiologie, oorsake en gevolge daarvan op die algemene funksionering van die adolessent om sodoende die implementering van 'n intervensieprogram so suksesvol moontlik te laat verloop. Opleiding aan praktiserende maatskaplike werkers wat belangstel om die program te implementeer word dus aanbeveel.

Veral die invloed van leerhindernisse op die sosio-emosionele funksionering van die adolessent moet in ag geneem word tydens maatskaplikewerkintervensie. Om die adolessent so betrokke moontlik te kry is dit nodig om kennis te dra van die verskillende leerstyle, naamlik ouditief, visueel en kinesteties. Noue samewerking tussen onderwysers en die maatskaplike werker is uiters noodsaaklik. Dit word aanbeveel dat opleiding aan hoërskoolonderwysers gegee word ten opsigte van die sosio-emosionele implikasies van spesifieke leerhindernisse.

Dit word ook aanbeveel dat onderwysstudente inskakel by 'n welsynsorganisasie as deel van hulle praktiese opleiding om sodoende praktiese ondervinding op te doen ten opsigte van sosio-emosionele funksionering van kinders en adolessente.

Die ontwikkeling van die adolessent op die onderskeie gebiede, hou besondere implikasies in vir terapie en dit is baie belangrik dat die maatskaplike werker oor diepgaande kennis beskik van verwante aspekte soos spesifieke leerhindernisse en die adolessent se ontwikkeling alvorens 'n poging aangewend word om op terapeutiese vlak hulp te verleen aan die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse. Dit word aanbeveel dat die maatskaplike werk student op meestersgraad vlak die nodige opleiding ontvang.

- **VERDERE NAVORSING**

Dit word aanbeveel dat verdere navorsing gedoen word ten opsigte van die aanwending van die program in gemengde groepe adolessente leerders met spesifieke leerhindernisse.

Verdere navorsing ten opsigte van adolessente in voorheen benadeelde afgeleë plattelandse gemeenskappe wat leerhindernisse ondervind, word aanbeveel.

Met verwysing na die sosio-emosionele funksionering van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse word aanbeveel dat verdere navorsing geskied ten opsigte van:

- Die alkohol- en dwelmgebruik onder adolessente leerders met leerhindernisse.
- Die invloed op die gesin van 'n wanneer 'n adolessent spesifieke leerhindernisse ervaar.
- Die siening van onderwysers ten op sigte van die sosio-emosionele funksionering van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse.
- Aspekte wat 'n invloed uitoefen op die motivering van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse.

8.9 EVALUERING VAN DIE DOELSTELLING EN DOELWITTE

DOELSTELLING VAN DIE STUDIE

Die doelstelling van hierdie studie is om 'n maatskaplikewerkintervensieprogram wat fokus op die sosio-emosionele behoeftes van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse te ontwikkel, te implementeer en die impak van die program te evalueer.

Die doelstelling van die studie is suksesvol bereik deur middel van die volgende doelwitte en dus impliseer dit dat al die stappe ten einde die studie suksesvol te voltooi, afgehandel is.

DOELWITTE VAN DIE STUDIE

Ten einde hierdie doelstelling te bereik, is die volgende doelwitte nagestreef :

- **Om 'n kennisbasis te bekom ten opsigte van:**
 - ~ **Die Gestaltbenadering.**
 - ~ **Spesifieke leerhindernisse.**
 - ~ **Die adolessente ontwikkelingsfase.**
 - ~ **Gestaltspelterapie met die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse.**

Die eerste doelwit is suksesvol bereik deur die bestudering en beskrywing van literatuur. In hoofstuk twee is die gestaltbenadering en –terapie bespreek. In hoofstuk drie is

spesifieke leerhindernisse behandel. In hoofstuk vier is die algemene funksionering en sosio-emosionele aspekte van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse bespreek. In hoofstuk vyf is gestaltspelterapie en gestaltgroepwerk as basis vir intervensie met die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse bespreek. Daar was voldoende oorsese sowel as plaaslike literatuur beskikbaar en die navorser se kennisbasis ten opsigte van leerhindernisse, die adolessent en gestaltspelterapie in groepe het merkwaardig uitgebrei. Die konsultasie met kundiges het ook bygedra tot die uitbreiding van die kennisbasis. Hierdie kennisbasis is gebruik om die aanvanklike intervensieprogram te ontwikkel.

- **Om die gevoelens, ervarings en behoeftes van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse te bepaal deur middel van fokusgroepbesprekings**

Die tweede doelwit is bereik deur die data wat verkry is deur vyf meisies en vyf seuns in twee fokusgroepbesprekings te betrek. Die fokusgroepbesprekings het ongeveer een uur elk geduur. Data is ingesamel ten opsigte van die gevoelens, ervarings en behoeftes van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse. Data is volgens Cresswell se prosedure (2003:191-195) verwerk deur dit in temas, sub-temas en kategorieë te verdeel en daarna te gebruik in die ontwerp van die aanvanklike intervensieprogram. Die drie hoof temas is: Aspekte wat akademiese prestasie beïnvloed/aspekte wat deur akademiese prestasie beïnvloed word; hantering van aspekte wat akademiese prestasie beïnvloed; gevoelens/ervarings/behoeftes voortspruitend uit aspekte wat akademiese prestasie beïnvloed. Deur die verkryging van hierdie data het die navorser se insig in die sosio-emosionele funksionering van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse merkwaardig verhoog en die kennisbasis is uitgebrei.

- **Om 'n maatskaplikewerkintervensieprogram vir die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse te ontwikkel**

Die derde doelwit is bereik deur inligting verkry uit die bogenoemde twee doelwitte te gebruik en 'n intervensieprogram te ontwerp. In hierdie studie is die derde fase van Rothman en Thomas (1994:9-30) se intervensie navorsingsmodel soos ook in (De Vos, (2002:394-418) bespreek, benut om 'n maatskaplikewerkintervensieprogram vir adolessente leerders met spesifieke leerhindernisse te ontwikkel. Tydens die ontwikkeling is kennis aangewend wat ingewin is gedurende die literatuurstudie, onderhoude met kundiges en die twee fokusgroepbesprekings.

- **Om die maatskaplikewerkintervensieprogram empiries te implementeer**

Die program het bestaan uit tien groepwerksessies vanuit die gestaltgroepwerk met aparte groepe vir seuns en meisies. Elke sessie het ongeveer 90 minute geduur en het 'n doelstelling en doelwitte gehad waarvolgens speltherapie tegnieke aangewend is om die sosio-emosionele probleme van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse aan te spreek. Die volledige program is in hoofstuk ses vervat. Hierdie doelwit is dus suksesvol bereik.

- **Om die impak van die maatskaplikewerkintervensieprogram op die sosio-emosionele funksionering en akademiese prestasie van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse te evalueer**

Die impak van intervensieprogram is gemeet deur 'n gestandaardiseerde meetinstrument, Kinderfunksioneringsinventaris Hoërskool (CFI - Hoër) (Faul & Hanekom, 1999) (bylae 3) en deur skoolvorderingsverslae. Vergelykings het plaasgevind tydens 'n voortoets en 'n natoets. Die resultate is in hoofstuk sewe bespreek en dit dui daarop dat die intervensieprogram met vrymoedigheid aangewend kan word vir die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse. Hierdie doelwit is dus ook suksesvol bereik.

- **Om aanbevelings te maak ten opsigte van die benutting van die program ten einde maatskaplike werkers se kennis en vaardighede uit te bou tot meer doeltreffende intervensie met die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse**

Aanbevelings is gedoen onder die volgende opskrifte: mikro-, meso-, makrovlakke, program, samewerking tussen Departement van Onderwys en Departement van Maatskaplike Dienste, opleiding en verdere navorsing. Die aanbevelings het ten doel om maatskaplike werkers se kennis en vaardighede uit te bou tot meer doeltreffende intervensie met die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse.

Navorsers maak aanbevelings tydens gesprekke met lede van multi-dissiplinêre spanne wanneer leerhindernisse en kinders met spesifieke leerhindernisse ter sprake is.

Inligting ten opsigte van hierdie navorsingsresultate is op 'n Internasionale Konferensie oor leerhindernisse op 28 September op Nelspruit beskikbaar gestel aan 'n verskeidenheid professies. Twee artikels is geskryf vir moontlike plasing in vaktydskrifte.

Hierdie doelwit is dus suksesvol bereik.

8.10 EVALUERING VAN NAVORSINGSVRAAG EN HIPOTEESES

Die volgende navorsingsvraag is van toepassing ten opsigte van die kwalitatiewe deel van die studie:

Wat is die ervaringe, gevoelens en behoeftes wat ondervind word deur die adolessent wat leerhindernisse ervaar?

Data ingesamel gedurende die kwalitatiewe fase van die studie en die analisering daarvan in temas, sub-temas en kategorieë beantwoord bogenoemde vraag. Dit is in meer besonderhede in hoofstuk sewe bespreek.

Vir die kwantitatiewe fase is twee hipoteses gestel:

- **Indien die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse aan 'n maatskaplikewerkintervensieprogram onderwerp word, behoort sy sosio-emosionele funksionering te verbeter.**

Die maatskaplikewerkintervensieprogram wat ontwikkel is, sluit gestaltgroepwerk en gestaltspelterapie tegnieke in. Die program fokus op die aanspreek van sosio-emosionele funksionering van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse. Meting het plaasgevind met 'n gestandaardiseerde meetinstrument waarin sosio-emosionele aspekte gemeet is. Alhoewel sommige aspekte nie verbetering getoon het nie, kan die gevolgtrekking gemaak word dat daar oor die algemeen 'n verbetering in die sosio-emosionele funksionering van die respondente voorgekom het. Die bogenoemde hipotese word dus ondersteun.

- **Indien die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse aan 'n maatskaplikewerkintervensieprogram onderwerp word, behoort sy akademiese prestasie te verbeter.**

'n Vergelyking is getref tussen vorderingsverslae voor en na die implementering van die intervensieprogram. Geen besonderhede was beskikbaar vir een respondent nie, geen voortoets was beskikbaar vir een respondent nie, alhoewel dit deur onderwysers bevestig is dat sy gedruip het. Daar is ook deur onderwysers van een respondent wie se akademiese prestasie 'n afname getoon het, bevestig dat hy meer gefokus was na die

intervensieprogram en gedrag by die skool verbeter het. Twee respondente se akademiese prestasie het dieselfde gebly. Drie respondente se akademiese prestasie het 'n afname getoon. Drie respondente se akademiese prestasie het verbeter. Die verbetering in akademiese prestasie by respondente was beduidend en wel 'n gemiddeld van 35,3%. Die aanname kan dus gemaak word dat daar wel 'n verbetering in akademiese prestasie plaasgevind het by die respondente. Die hipotese word dus ondersteun.

8.11 SLOTOPMERKINGS

Die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse ervaar verskeie sosio-emosionele probleme as gevolg van leerhindernisse sowel as die normale ontwikkelingsfase waarin hy verkeer. Deur middel van die intervensieprogram word die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse die geleentheid gebied om in kontak te kom met homself en sy omgewing en die uitdrukking van emosies gefasiliteer sodat hy tot selfondersteuning kan groei en verantwoordelikheid aanvaar vir homself en sy gedrag.

Sodoende word die sosio-emosionele probleme van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse aangespreek en sosio-emosionele funksionering verbeter soos deur hierdie studie bevestig.

Die gebruik van hierdie program vir die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse kan dus met vrymoedigheid aanbeveel word.